

חג שבועות: האם מותר לקלף ירקות במקלף בשבת וביום טוב

פתיחה

השנה חל חג השבועות סמוך לשבת, ויש יומיים ברצף האסורים במלאכה. אולם, בעוד שבשבת נאסרה כל מלאכה (למעט מקרים של פיקוח נפש וכדומה), ביום טוב הותר לבשל ולעשות מלאכות אוכל נפש. עם כל זאת כפי שראינו בעבר (אחרי מות שנה ד'), חלק ממלאכות אוכל נפש כמו קצירה וסחיטה נאסרו, ודנו הראשונים מדוע:

א. **הרמב"ם** (יום טוב א, ה) כתב, שהותרו רק מלאכות שעשייתן מבעוד מועד תפגום בטעם המאכל כמו אפייה, שאין דומה אכילת מאכל שבושל מערב יום טוב למאכל שבושל בו ביום. לעומת זאת, אין הפסד בקצירת החיטים קודם יום טוב, לכן גזרו חז"ל שאין לעשותה ביום טוב, כדי שאדם יקצור לפני החג ולא יתעסק במלאכות בחג עצמו וימנע מלשמוח בו. ובלשונו:

"כל מלאכה שאפשר לה לעשות מערב יום טוב ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון, אסרו חכמים לעשות אותה ביום טוב אף על פי שהיא לצורך אכילה, ולמה אסרו דבר זה? גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מערב יום טוב ליום טוב, ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות וימנע משמחת יום טוב ולא יהיה לו פנאי לאכול ולשתות."

ב. **הר"ן** (ביצה יב ע"ב ד"ה אין) מעלה אפשרות נוספת, שמלאכות אלו אסורות חכמים כיוון שרגילים להתעסק בהן מעל הצורך. דהיינו כאשר אדם קוצר, לרוב הוא לא קוצר בשביל סעודה אחת אלא בשביל פעמים רבות, ואם יתירו לו לקצור, יקצור גם שלא לצורך החג ויעבור על ציווי התורה לשבות ממלאכה בחג (ועיין מרדכי רמז תרמג להסבר נוסף).

בעקבות שבועות, נעסוק השבוע בהלכות יום טוב, ובשאלה האם ניתן לקלף במקלף ביום טוב כיוון שהותרו צרכי אוכל נפש. כדי לענות על שאלה זו, ראשית יש לפתוח בהלכות שבת, ובמחלוקת האם האיסור לקלף הוא משום בורר או משום דש. לאחר מכן נעבור למחלוקת בעניין זה הקשורה ליום טוב, ונראה עוד מספר דינים בהלכות בורר ודש.

מלאכת בורר

מתי עוברים על מלאכת בורר בשבת? הגמרא במסכת שבת (עד ע"א) מונה שלושה תנאים, אולם התנאי הבסיסי ביותר, שלא מוזכר בפירוש בגמרא, הוא שבעיני המתבונן מדובר בתערובת, דהיינו ערבוב של דברים שיש קושי להבחין ביניהם. אם כל חפץ או אוכל ניכר לעצמו, כפי שכתב **ערוך השולחן** (ש"ט, יז) כלל לא מדובר בתערובת, ואין בזה איסור בורר.

לכן לדוגמא, בפשטות אסור להוציא שמן מתוך קופסת טונה, שכן השמן מעורב בחתיכות, מקיף אותן ונמצא בתוכן, והשופך את השמן בורר בינו לבין הטונה. לעומת זאת, יהיה ניתן להוציא תפוז מערמת תפוחים, שכן מחמת צבעו הוא בולט ואינו מעורב. בהנחה שמדובר בתערובת, הגמרא מונה שלושה תנאים, שחובה לעמוד בכולם כדי לא לעבור על איסור בורר:

א. **אוכל מתוך פסולת**: צריך לברור את האוכל מתוך הפסולת ולא פסולת מהאוכל, ולכן לדוגמא מי שאינו מעוניין שתהיינה חתיכות בצל קטנות בסלט שלו, אסור לו להוציאן, שכן מבחינתו כרגע הם נחשבים כפסולת. אמנם, אם הוא מעביר אותן לאדם אחר כך שמבחינתו מדובר באוכל, או שהוא מוציא את הפסולת עם מעט אוכל - מותר להוציאן. ובלשון **השמירת שבת כהלכתה** (ג, יט):

"חרק שנפל לתוך התבשיל או המשקה, אסור להסירו לבדו, ביד או בכלי, וגם אסור להסירו על ידי נשיפה, ומותר להסיר את החרק על ידי שפיכת מעט משקה מן הכלי, וכן מותר להסירו יחד עם מעט מן התבשיל או המשקה שלתוכו נפל. ומותר לעשות כן גם אם אין בדעתו לאכול את התבשיל או לשתות את המשקה מיד."

ב. **ביד ולא בכלי**: תנאי נוסף הוא לברור באמצעות היד ולא באמצעות כלי. כאשר בוררים בכלי, אם הוא כלי שמטרתו לברירה (כמו נפת קמח) הבורר בה עובר על איסור תורה, אם לא מדובר בכלי שמיועד לברירה, הבורר בו עובר על איסור דרבנן (ועיין הערה¹).

ג. **לאלתר**: גם אם הברירה היא אוכל מתוך פסולת, והברירה נעשית ביד ולא בכלי, תנאי נוסף שמציבה הגמרא הוא 'לאלתר', דהיינו שהאכילה תהיה מיד. בשאלה מה נחשב לאלתר נחלקו האחרונים (עיין **מגן אברהם** שכא, טו. **בן איש חי** בשלח, א), אך באופן כללי ניתן לומר, שכל ברירה שהיא בזמן סביר סמוך לסעודה, נחשבת ברירה לאלתר.

מלאכת דש

מתי עוברים על מלאכת דש? הגמרא במסכת שבת (עג ע"ב) כותבת, שהזורק רגב עפר על עץ ומוריד ממנו את פירותיו, עובר על שני איסורים. איסור ראשון מלאכת תולש (תולדה של מלאכת קוצר), שכן הוא תולש את הפירות מהעץ. וכן הוא עובר על מלאכת מפרק (תולדה של מלאכה דש), שכן הוא מפרק את הפרי מקליפתו החיצונית.

אם כך לכאורה, יהיה אסור גם לקלף תפוז בשבת, שכן מפרקים אותו מקליפתו החיצונית. אלא **שהאגלי טל** (דש, ג) ביאר בעקבות **התוספות**, שרק פעולת הפרדה שרגילים לעשותה בשדה נחשבת מלאכת דש, אך לא פעולה ביתית. לכן מותר יהיה להפריד ענבים מאשכול ענבים, שכן פעולה זו נעשית בבית. לעומת זאת אסור להפריד שקדים מקליפתם הירוקה, שכן פעולה זו אינה פעולה ביתית.

את ההיגיון בהגדרת המלאכה באופן זה ביאר **הרב רימון** (שבת ב', עמ' 487), שהאיסור בשבת הוא לעשות 'מלאכה'. לכן פעולה בפרי שרגילים לעשותה בשדה נחשבת מלאכה, שכן לפני פעולה זו הפרי כלל אינו נחשב כפרי (לדוגמא חיטה שעוד לא דשו אותה). לעומת זאת כאשר הפרי מגיע הביתה, הוא למעשה כבר נחשב לגמרי פרי, ושאר הפעולות שעושים בו כמו הורדת הקליפה החיצונית (כמו בפיצוח גרעינים), מטרתן רק להכשיר את האוכל לאכילה ולא 'ליצור' אותו.

¹ בעקבות כך דנו הפוסקים, כיצד ניתן לברור אוכל מתוך פסולת באמצעות מזלג, סכין וכדומה, והרי לכאורה יש בכך איסור דרבנן של ברירה בכלי! **הביאור הלכה** (שכא, ד"ה מיד) יישב, שכיוון שזו דרך האכילה הרגילה ומטרת השימוש בהם רק למנוע מהאוכל ללכלך את הידיים ולא לברור, לכן הסכין והמזלג לא נחשבים כלי ברירה, אלא מעין 'יד ארוכה' (ועיין אגרות משה או"ח א, קכד).

ההבדל בין המלאכות

מבחינה הלכתית, יש הבדל גדול בין מלאכת דש למלאכת בורר. שכן במלאכת דש, כל עוד מדובר בקליפה שרגילים להפריד אותה בבית, אין איסור להפרידה בכל האופנים. לכן מותר לשבור אגוזים באמצעות מפצח, למרות שמורידים את הפסולת, ומפרידים אותה באמצעות כלי, ולא אוכלים את הפרי מיד, שכן בניגוד למלאכת בורר, במלאכת דש הגדרות אלו לא נאמרו.

כיצד יש להבחין בין מלאכת בורר ודש, אם בשניהן מפרידים אוכל מפסולת? **רבינו חננאל** (עד ע"א ד"ה כתב, שבעוד שבבורר האוכל מעורב עם הפסולת, בדש הפסולת דבוקה לאוכל. **רש"י** (שבת ע"ב) בגישה מעט מרחיבה נקט, שבמלאכת דש מפרידים דבר ממקור גידולו (כמו ענב מאשכול), מה שאין כן בבורר שמפרידים אוכל מפסולת ללא קשר למקור הגידול.

שימוש בקולפן

האם מותר להשתמש בקולפן בשבת? נחלקו האחרונים:

א. **ערוך השולחן** (שיט, כב) כתב על פי הגדרת רבינו חננאל, שקילוף ירקות בשבת שייך למלאכת דש ולא למלאכת בורר, שכן הקליפה דבוקה לפרי ואינה מעורבת בו. וכיוון שרוב הירקות רגילים לקלף אותם בבית, נמצא שאין בהם איסור דש, ומותר להוריד את הקליפה גם באמצעות קולפן.

את דברי הירושלמי (שבת ז, ב) ופסק **הרמ"א** (שכא, יט) הכותב שהמוריד קליפות עובר על איסור בורר, ביאר שכוונתו רק למקרה בו הורידו כבר את הקליפות, ויש תערובת של שום וקליפות, שאז אכן יש בכך איסור בורר. אבל אם הקליפה עוד מחוברת לשום, יש לדון בכך מצד מלאכת דש ולא מצד מלאכת בורר. ובלשונו:

"ולכאורה משמע מדבריהם דלקלוף שומים ובצלים הרבה הוי בורר ואסור אם אינו אוכל לאלתר, ולבד שאינו מובן מה שייך ברירה בזה... ועוד דזה שייך למפרק ולא לבורר ולכן נראה לי דהכי פירוש, ואין כוונתם כשקולפם ומניח הקליפות בפני עצמם אלא קולפם והקליפות מעורבות בהם כמו שפרשנו בהירושלמי ובזה שפיר שייך בורר."

ב. **הביאור הלכה** (שכב, ד"ה לקלוף) חלק וסבר שהורדת קליפה בפרי כלולה במלאכת בורר. מחמת כך התקשה, מדוע נוהגים לקלף קליפות של תפוזים וכדומה, ונימק בעקבות **המאמר מרדכי** (שם, כא), שכיוון שזו דרך האכילה היחידה של הפרי, לא כלולה פעולה זו במלאכת בורר, המתייחסת רק לפעולת הפרדה שאינה בהכרח 'כדרך אכילה'.

עם זאת, על אף שהותר לקלף את הקליפה מחמת שזו דרך האכילה למרות שהיא פסולת, לשיטתו אין בכך היתר לקלף באמצעות כלי (כמו קולפן) או לקלף את הקליפה על מנת שלא לאכול את הפרי לאלתר, שהרי כאמור מדובר במלאכת בורר, עליה חלים כל כללי בורר הרגילים. ובלשונו של המאמר מרדכי:

"ויש לדקדק, דכיון דהקולף בכלל בורר הוא ליתסר אפילו לאכול לאלתר, דהא הדבר ברור דמי שקולף תפוחים ושומין ובצלים נוטל הפסולת ומניח האוכל, וכבר נתבאר לעיל סימן ש"ט דבורר פסולת מתוך אוכל אפילו לאכול לאלתר חייב. ונראה דכיוון דאי אפשר בעניין אחר ודרך אכילתו בכך, לא מקרי זה בורר, שאינו אלא לאכול התוך."

ג. **השמירת שבת כהלכתה** (ג, לד) ו**הרב עובדיה** (שבת ד, עמ' רלא) בעמדת ביניים סברו, שמדובר במלאכת בורר, אך כאשר הקליפה ראויה לאכילה כמו הפרי אין בכך איסור. טעם הדבר, שבמקרה זה הקליפה והפרי נחשבים כמו מין אחד, ואין איסור בורר בבירה של מין אחד. אמנם לפי שיטה זו, יהיה אסור לקלף בקולפן תפוחי אדמה, שכן הקליפה אינה ראויה לאכילה.

שימוש ביום טוב

עד כה הדין עסק בדיני שבת, אך דין שונה יש בהלכות יום טוב. הגמרא במסכת ביצה (יד ע"ב) כותבת שלדעת בית הלל, ביום טוב אין איסור לבורר פסולת מתוך אוכל, והעיקר הוא למעט בטרחה. דהיינו, אם הפסולת מועטה יש להוציא את הפסולת, ואם האוכל מועט יש להוציא את האוכל. נחלקו הראשונים, האם גם שאר דיני בורר לא שייכים ביום טוב:

א. **הרשב"א** (בית מועד, א, ה) ובעקבותיו **הט"ז** (תקי, ג) סברו, שרק פעולות ברירה שנאסרו מדרבנן בשבת, הותרו ביום טוב, ולא פעולות שנאסרו מדאורייתא. ראייה לדבריהם מהגמרא במסכת ביצה, המתירה לבורר בקנון ותמחוי, שהם כלים שאינם מיועדים לברירה, ולכן כפי שראינו איסורם מדרבנן. אך אוסרת שימוש בנפה וכברה, שהם כלים שמיועדים לברירה ואיסורם מדאורייתא.

משום כך להבנתם, כשם שאסור לבורר בכלים המיועדים לברירה, כך אסור לבורר שלא לאלתר, שכן הבורר שלא לאלתר בשבת עובר על איסור דאורייתא. כמו כן, נראה שלשיטתם יהיה אסור להשתמש במקלף (לשיטות הסוברות שיש בכך איסור בשבת), שכן נראה שמדובר בכלי המיועד לברירה. ובלשון **ערוך השולחן** (תקי, ו) שכתב שטוב לחוש לדבריהם:

"ודע שדעת הרשב"א ז"ל דגם ביום טוב צריך לבורר ולאכול לאלתר כמו בשבת, אלא שהמגיד משנה חלק עליו ורבינו הרמ"א פסק כמותו ויש מן הגדולים שהסכימו לדברי הרשב"א ורוב הגדולים פסקו כהמגיד משנה. ומכל מקום מי שהוא ירא אלקים יש לו לחוש לדברי הרשב"א ולאכול מיד כשבורר, שכן פסקו בספר תניא וברבינו ירוחם וכן משמע ממהרי"ל."

ב. **המגיד משנה** (יום טוב ג, טו) חלק על הרשב"א וסבר, שגם פעולות שאסורות מדאורייתא בשבת מחמת איסור בורר, הן מותרות ביום טוב. את דברי הגמרא האוסרת להשתמש בנפה וכברה ביאר, שאין זה בגלל חומרת איסורן, אלא מפני שמדובר בכלי שמיועד לברירת אוכל לימים רבים, ויבואו לחשוד בו שהוא טורח שלא לצורך יום טוב.

כשיטה זו פסקו רוב האחרונים ביניהם **השולחן ערוך והרמ"א** (שם, ב), ולכן לשיטה זו וודאי שניתן להשתמש בקולפן ביום טוב, שכן לא מדובר בכלי ברירה לימים רבים. כמו כן על בסיס אותו עיקרון, פסקו (תקד, א) שמותר לטחון ביום טוב בפומפיה אוכל שהיה מאבד את טעמו אם היה נטחן מערב יום טוב, כיוון שניכר שטוחנים לצורך החג (והוסיף הרמ"א שטוב לטחון במעט שינוי).

חג שמח! קח לקרוא בשולחן החג, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...